

Despre dezvoltarea unui curriculum transdisciplinar în drept și nu numai. Dreptul internațional în fața reconstrucției sale

Cristina Elena Popa Tache*

1. Introducere

În analiza ce urmează se regăsește o evaluare obiectivă a elementelor esențiale pentru drept, în special pentru dreptul internațional. Momentul este unul de referință deoarece Carta Transdisciplinarității a împlinit în 2024, 30 de ani de luptă pentru cea mai adecvată formă de cunoaștere. Rolul transdisciplinarității este același cu cel al unei fundații, pentru că, așa cum se afirmă în Carta transdisciplinarității, transdisciplinaritatea este complementară abordării disciplinare; din confruntarea dintre discipline rezultă noi rezultate și noi punți între ele; ea ne oferă o nouă viziune asupra Naturii și a Realității. Transdisciplinaritatea nu urmărește să dezvolte o super-disciplină care să cuprindă toate disciplinele, ci să deschidă toate disciplinele spre ceea ce au în comun și spre ceea ce se află dincolo de granițele lor (art. 3)¹.

De ce această legătură cu dreptul? De ce acum? Carta a fost adoptată având în vedere aceste orientări: „întrucât numai o inteligență care să țină seama de dimensiunea globală a conflictelor actuale va putea face față complexității lumii noastre și provocării contemporane a autodistrugerii materiale și spirituale a speciei noastre; întrucât viața este puternic amenințată de o tehnostiință triumfătoare, care nu se supune decât logicii înfricoșătoare a eficienței de dragul eficienței; întrucât deconectarea contemporană dintre cunoașterea tot mai acumulată și o ființă interioară tot mai sărăcită duce la apariția unui nou obscurantism, cu consecințe individuale și sociale incalculabile; întrucât creșterea cunoașterii, fără precedent în istorie, sporește inegalitatea între cei care o posedă și cei care nu o au,

generând astfel inegalități crescânde în interiorul popoarelor și între națiuni pe planeta noastră; și întrucât, în același timp, toate provocările enunțate au corespondent în speranță, iar creșterea extraordinară a cunoașterii poate duce, pe termen lung, la o mutație comparabilă cu trecerea de la hominizi la specia umană.”²

Adeptii postmodernismului juridic au subliniat inadecvarea normei juridice, a dreptului în general. În aceste condiții, în care se pune întrebarea dacă se va realiza transnaționalizarea juridică, se simte nevoia de a accepta alte formule de cercetare, de reglementare extra-statale sau suprastatale, care să depășească concepția pozitivistă clasică. Dreptul traversează frontierele ca un produs de export. Pentru drept, transdisciplinaritatea reprezintă o atitudine inovatoare în educația și cercetarea juridică, care poate uni și metamorfoza perspective și metodologii din diverse discipline pentru a găsi cele mai adecvate soluții juridice. Pentru aceasta, o catedră internațională de transdisciplinaritate, dacă s-ar înființa, ar servi ca un catalizator pentru colaborarea globală, schimbul de cunoștințe și dezvoltare.

Conceptual și aplicativ, transdisciplinaritatea depășește limitele disciplinelor tradiționale, creând un spațiu comun pentru interacțiune. În contextul transdisciplinarității, termenul „integrare” semnifică unificarea și combinarea perspectivelor, cunoștințelor și experiențelor din diverse domenii academice și non-academice, proces care nu se limitează doar la colaborarea dintre diferite discipline, ci include și valorificarea cunoștințelor locale, tradiționale sau practice care provin din afara sferei academice. Pot spune că

*Cercetător activ la Le Centre International de Recherches et Études Transdisciplinaires CIRET Paris

integrarea reprezintă un efort concertat de a crea un spațiu comun pentru interacțiune și dialog, în care metodele și teoriile din diverse domenii sunt continuu modelate și combinate cu experiențele și înțelepciunea comunităților locale, contribuind la o înțelegere prin cunoaștere mai profundă a topicurilor studiate.

Prin „integrarea” perspectivelor diverse, se promovează o colaborare sinergică care nu doar reunește resursele și cunoștințele existente, dar și creează noi modalități de înțelegere și aplicare a acestora, metodă reflectând o deschidere către diversitatea epistemologică și recunoașterea valorii fiecărui tip de cunoaștere în construcția unei viziuni complexe și nuanțate asupra realității. Discutăm nu doar despre dialogul transdisciplinar sau de colaborarea dintre diferite domenii academice, dar și integrarea perspectivelor non-academice, la care putem adăuga experiențele și cunoștințele locale sau tradiționale. Deși integrarea a fost deseori sinonimă cu transdisciplinaritatea din cauza proceselor de unificare și combinare a cunoștințelor și metodologiilor din diverse domenii, trebuie spus că transdisciplinaritatea se caracterizează prin depășirea limitelor disciplinelor tradiționale și printr-o trăsătură puternică de modelare, de maleabilitate care servește adecvării cercetării la condițiile prezentului.

1.1. *Originea și evoluția Transdisciplinarității*

Conceptul de transdisciplinaritate a fost introdus în anii 1970, ca răspuns la nevoia de adaptare la societate deoarece dintotdeauna dreptul a arătat și continuă să arate așa cum a arătat societatea. Spre deosebire de multidisciplinaritate și interdisciplinaritate, transdisciplinaritatea nu se limitează la colaborarea între discipline, ci caută să creeze cu un anumit scop un cadru integrativ care are menirea de a transcende granițele disciplinare³. Transdisciplinaritatea în drept a fost influențată (și a influențat la rândul său) de diverse mișcări academice și sociale, inclusiv ecologia, feminismul și mișcările pentru drepturile civile.

2. Rolul și importanța unei Catedre internaționale de transdisciplinaritate

În primul rând, această facilitează o cooperare efectivă între cercetătorii și instituțiile din diverse țări, promovând schimbul de idei și bune

practici și conduce la dezvoltarea curriculumului inovativ atât de necesar în zilele noastre. Practic, pot fi elaborate programe educaționale care reflectă principiile transdisciplinarității.

Alături de acestea pot fi enumerate multiple roluri precum sprijinirea cercetării aplicate, sau îmbunătățirea politicilor publice.

Există numeroase exemple de catedre internaționale de transdisciplinaritate care au avut și continuă să aibă un impact semnificativ. Human Development and Peace Culture UNESCO Transdisciplinary Chair promovează dialogul între știință și societate, abordând probleme precum schimbările climatice și dezvoltarea durabilă. Așa cum arată descrierea oficială a catedrei, activitatea de învățământ superior, cercetare și cooperare internațională desfășurată de catedră este centrată pe „provocarea istorică a civilizației planetare”, care a fost titlul noului său proiect general aprobat de UNESCO pentru perioada de patru ani 2017–2021.

Subtitlul definește domeniul de cercetare și caracterul transdisciplinar: „Către umanismul Pământului. În căutarea co-științei și co-cresțerii dincolo de violență”, care sunt articulate în trei macroprograme: Cercetarea complexă, Cetățenia Pământului, Îngrijirea casei comune”⁴. De observat este că atunci când vorbim despre pace și dezvoltarea umană nu putem să nu accentuăm importanța drepturilor internaționale ale omului și a menținerii păcii și securității internaționale. Rezultă că finalitatea vizează de fapt un set de reglementări specifice de drept internațional. Paolo Orefice președintele acestei catedre, referindu-se la paradigma transdisciplinară, afirma că „un punct de vedere transdisciplinar este esențial pentru a depăși criticile prospective ale limitelor istorice ale dezvoltării umane și ale culturii păcii din anii 1900. Abordarea zdrobită a realității prin discipline separate și purtătorii lor, sfâșiate și împărțite în cercetare, muncă și politicile de dezvoltare ale oamenilor și societăților, duce la o «modernitate lichidă», așa cum a afirmat filosoful Zigmund Bauman în ultimii săi ani”⁵.

În continuare el a argumentat prin impactul deosebit de negativ pe care îl are la nivel global acest lucru, „cu pagube incredibile asupra vieții a nenumărate alte specii, precum și asupra sistemului Pământului însuși”, fapt ce se traduce pentru specialiștii în drept internațional în existența

multor goluri de reglementare nepermise pentru gradul de evoluție pretins de omenire. Mă refer la nerecunoașterea unor subramuri de drept internațional precum dreptul animalelor, dreptul naturii, dreptul sufletului și al biocâmpurilor formelor de viață, dreptul tuturor formelor de viață și multe altele care așteaptă de prea mult timp să se nască.

O asemenea cercetare are întotdeauna la bază epistemologia care mobilizează cunoașterea celui mai larg spectru de culturi disciplinare și culturale și umanitare, așa cum recomandă UNESCO, cu scopul de a crea o strategie transdisciplinară a științei complexe în claritatea și practicabilitatea sa, aceasta fiind provocarea unității cunoașterii umane asupra problemelor complexului, realității și experimentării unor modele deschise și transferabile de dezvoltare multidimensională a oamenilor și a societăților, unde variabilele lor tangibile și intangibile sunt restabilite în unitatea diversității amintită de Morin.

Este cea mai fondată speranță a cercetării, inclusiv a cercetării juridice prin care în sfârșit ar putea fi dizolvată separația dintre știința naturii, om și tehnologie, dintre știință și etică, dintre știință și democrație, dintre rațiune și sentiment, așa cum frumos descrie în cuvinte de cerneală Paolo Orefice. Nu suntem departe de acest deziderat, iar drepturile omului reprezintă cel mai bun material pentru aplicarea transdisciplinarității, așa cum am dezvoltat într-una din monografiile mele recente⁶. Este un nou tip de sociabilitate juridică internațională care aproape că bulversează modalitățile de producere și de reproducere a dreptului pe subiecte atât de sensibile și de diverse ca acestea⁷. Personal, am denumit această dezvoltare „transdinamica” dreptului internațional.

Din unitatea realității care se desfășoară în diferite dimensiuni și complexitate, se ajunge la logica terțului inclus care, conform Cartei Transdisciplinarității pe care am sărbătorit-o la 30 de ani în 2024, ce se află la un nivel mai avansat de raționament decât „logica contrariilor”; ea nu o exclude ci o readuce la un nivel intermediar de analiză. Afirmarea logicii terțului inclus poate dovedi cucerirea etapei ulterioare a democrației drepturilor omului în rândul civilizației terestre.

În ceea ce privește educația transdisciplinară, Carta este foarte clară și cuprinde esența acesteia în articolul 11: „O autentică educație nu poate favoriza abstractizarea în dauna altor forme de

cunoaștere. Educația trebuie să pună accentul pe contextualizare, concretizare și globalizare. Educația transdisciplinară se bazează pe reevaluarea rolului intuiției, imaginației, sensibilității și corpului în transmiterea cunostințelor”. Pe scurt, este adusă în discuție diversitatea umanității și adaptarea sistemelor educaționale la fiecare om în parte.

Exemplele de aplicabilitate pot fi descoperite în toate ramurile de drept, însă voi urma în exemplificare cuprinsul vast al dreptului internațional care are o misiune de îndeplinit atunci când discutăm despre transdisciplinaritate. Însăși Carta Transdisciplinarității îi dă acestuia o linie de urmat **în articolul 8: „Recunoașterea de către dreptul internațional a acestei duble apartenențe la o națiune și la Terra este una dintre finalitățile cercetării transdisciplinare.”**⁸ Prin urmare, dreptul internațional trebuie să lucreze la acel nivel de recunoaștere atât a apartenenței la o națiune, cât și la Terra în același timp, deoarece orice separare ar altera această finalitate.

Fără a intra în detalii filosofice sau istorice și rămânând concentrați pe ideea de bază a *transdinamicii dreptului internațional*, merită subliniat faptul că teoria juridică a fost și continuă să fie utilizată în disputele de drept internațional ca suport pentru interpretarea și aplicarea normelor. Spre exemplificare, în litigiile internaționale, părțile și tribunalul arbitral sau instanța internațională se bazează pe teoria juridică pentru a interpreta și aplica dispozițiile tratatelor și legilor relevante pentru caz. Într-adevăr, teoria juridică poate fi utilizată pentru a afirma dacă o anumită lege sau un anumit tratat ar trebui interpretate într-un anumit mod sau că ar trebui adoptată o anumită soluție pentru a rezolva un litigiu pe baza principiilor și valorilor juridice relevante. Mergând mai departe în exemplificare, un stat poate invoca principiul suveranității sale teritoriale într-un litigiu cu un alt stat care pretinde că integritatea sa teritorială a fost încălcată. Tot în practică, teoria juridică este utilizată pentru a apăra poziția juridică a unei părți într-un litigiu internațional și pentru a oferi o bază solidă pentru decizia finală a tribunalului arbitral sau a curții internaționale. Deși deciziile finale sunt adesea influențate de factori politici și de alte considerente, teoria juridică rămâne o parte importantă a procesului de luare a deciziilor în litigiile de drept internațional.

În cazul Lotus (Franța împotriva Turciei, 1927)⁹, referitor la o coliziune între o navă de război franceză și o navă comercială turcă, Franța a susținut că are dreptul de a aduce cauza în fața instanțelor sale naționale, în timp ce Turcia a argumentat că aceasta ar trebui să fie judecată de un tribunal internațional de arbitraj. În cele din urmă, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a decis că Franța avea jurisdicție asupra litigiului, pe baza principiului suveranității, conform căruia statele nu sunt obligate să se supună unui tribunal internațional decât dacă au convenit în prealabil să facă acest lucru. La această listă poate fi adăugat și litigiul dintre Islanda și Regatul Unit cu privire la guvernarea bancară. Islanda a invocat principiul suveranității sale asupra sistemului său bancar împotriva Regatului Unit, care a folosit instrumente financiare pentru a împiedica prăbușirea băncilor islandeze, afectând astfel economia islandeză. Islanda a susținut că intervenția Regatului Unit a fost ilegală, încălcând principiul fundamental al suveranității naționale, și a invocat tratatele internaționale privind investițiile străine și protecția drepturilor creditorilor. La un nivel practic, multidisciplinaritatea în teoria juridică este văzută ca fiind utilizarea elementelor din alte discipline pentru a completa analiza juridică a unui litigiu și pentru a determina dreptul aplicabil. Transdisciplinaritatea însă, are o competență nelimitată. În disputele comerciale internaționale, teoria juridică a fost utilizată pentru a analiza normele și principiile dreptului comercial internațional, în timp ce economia și teoria politică au contribuit la examinarea motivelor politicii comerciale a fiecărei țări și efectele acesteia asupra altor țări.

Din acest exemplu specific, unul din multe altele ce pot fi date, deducem că educația transdisciplinară ar dezvolta reguli și norme universale pentru probleme care afectează întreaga lume, cum ar fi noile tehnologii, schimbările climatice, dezvoltarea economică, pacea și securitatea internațională, drepturile omului etc. Integrarea și evoluția noilor tehnologii digitale și a dreptului digital în normele și practicile internaționale conduce la noi debateri și noi viziuni, în special în ceea ce privește reglementarea datelor cu caracter personal, securitatea cibernetică și normele care reglementează tehnologiile emergente, cum ar fi inteligența artificială și roboții autonomi. Regimul juridic al nomadului digital poate constitui, la un

anumit nivel, aplicarea practică a unei cetățenii cosmopolite speciale. La fel și cetățenia europeană. Acest tip de cetățenie cosmopolită ar putea fi integrat din ce în ce mai mult în teoria juridică a dreptului internațional, promovând ideea că toți indivizii sunt egali și au drepturi universale care trebuie protejate de dreptul internațional.

O mai mare colaborare și sinergie între departamentele juridice și alte discipline va duce la rezultate surprinzătoare. Într-o atmosferă marcată de internaționalizare și de interconectivitate economică, politică și culturală tot mai mare, dreptul își poate îndeplini misiunea în reglementarea și protejarea intereselor pământului, statelor și ale indivizilor într-un mediu global compozit. Este o șansă unică de a se ajunge la armonie, la *vivre bien* și, mai departe la managementul sustenabil al crizelor actuale.

Catedra pentru studii integrative la Universitatea din Basel este un alt exemplu. A promovat proiecte de cercetare care integrează științele naturale și sociale, cu rezultate remarcabile în domeniul sănătății publice și al protecției mediului. Departamentul de Științe ale Mediului (DUW), cu cele cinci sedii ale sale și patru sedii externe, acoperă cele două mari domenii de cercetare: biologia integrativă și științele pământului. În 2022, DUW cuprinde 17 catedre și o catedră Eccellenza-Professorship a SNF, precum și mai mult de 200 de angajați. DUW oferă programe de studiu în Biologie, Geostiințe, Preistorie Integrativă și Științe Arheologice și Dezvoltare Durabilă, precum și Programul Transfacultativ Transversal Dezvoltare Durabilă. În plus, este posibil să se facă studii de doctorat în diverse domenii¹⁰.

În căutarea exemplurilor trebuie urmărită atent educația integrativă, nu numai ceea ce numim educație transdisciplinară *ad literam* deoarece de-a lungul timpului denumirile au pendulat între diverși termeni care au fost destinați să reflecte același lucru în realitate. Un element sigur de demarcație este faptul că transdisciplinaritatea înglobează în înțelesul său toate aceste tipuri de cercetare sau de educație fără a prioritiza unul dintre ele, ci în mod adaptat scopului.

Deși catedrele internaționale de transdisciplinaritate au avut un impact pozitiv, ele se confruntă cu numeroase dificultăți cum ar fi resursele limitate, reticența față de nou, rezistența instituțională din cauza structurilor

lor ierarhice și a compartimentării disciplinare și necesitatea de formare continuă în cadrul proiectelor transdisciplinare, atât pentru cadrele didactice, cât și pentru studenți. În pofida acestor vicisitudini, prioritatea este dată de faptul că o catedră internațională de transdisciplinaritate în drept și nu numai, poate facilita parteneriate între universități, organizații non-guvernamentale și instituții guvernamentale din diverse țări¹¹. În continuare am dezvoltat un grafic al priorităților actuale ale dreptului internațional, de unde rezultă sinergia inovației cu cele mai presante priorități ale acestui domeniu.

Diagrama ilustrează reglementările de drept internațional necesare în funcție de priorități, cu cel mai puternic impact în reconstrucția dreptului internațional¹²:

1. Conflictele armate și securitatea internațională - cea mai mare prioritate;
2. Schimbările climatice;
3. Pandemia globală;
4. Consolidarea instituțiilor internaționale;
5. Cooperarea regională;
6. Inovarea juridică.

Ultimele trei sunt elemente de sinergie pentru rezolvarea primelor trei.

Încheierea acestui studiu oferă oportunitatea de a sintetiza concluziile esențiale și de a le prezenta într-o formă concentrată și clară, axată pe patru

domenii prioritare. În primul rând, reglementările privind securitatea cibernetică subliniază necesitatea implementării standardelor internaționale pentru protecția datelor personale și protecția suveranității digitale, menținând însă respectul pentru principiile dreptului internațional. În al doilea rând, protecția mediului necesită acorduri internaționale adaptate pentru combaterea schimbărilor climatice și legi stricte pentru conservarea biodiversității și protejarea speciilor amenințate.

În același timp, drepturile omului și dreptul umanitar rămân domenii centrale, fiind imperativă gestionarea mișcărilor de refugiați prin sisteme internaționale eficiente și consolidarea mecanismelor de urmărire penală a crimelor de război și prevenirea genocidului. Răspunderea internațională a șefilor de state va evolua în această direcție. Aceste inițiative răspund confruntărilor mondiale urgente, cum ar fi amenințările cibernetice, degradarea mediului și încălcările drepturilor omului, punând accent pe reglementări juridice solide, capabile să evolueze odată cu dinamica globală. Clasificarea propusă subliniază necesitatea unor construcții legislative noi în dreptul internațional, pentru relevanță și eficiență în fața problemelor moderne.

3. Concluzii

În structura concluziilor m-am orientat asupra inovațiilor necesare pentru dezvoltarea unui curriculum transdisciplinar în drept în general, și în dreptul internațional în particular, pentru a evidenția

rolul fundamental al transdisciplinarității, văzută ca un catalizator pentru colaborarea internațională și dezvoltarea cunoașterii, completându-se și îmbinându-se între ele, nu anulând metodologiile disciplinare tradiționale. Transdisciplinaritatea nu doar leagă diferite discipline, dar și aduce cultură, creând punți către ceea ce se află dincolo de limitele lor, oferind o nouă viziune asupra naturii și realității.

Importanța unei Catedre internaționale de transdisciplinaritate este adusă în prim-plan, fiind prezentată ca o platformă pentru cooperare între cercetători și instituții din diverse țări cu funcția de a facilita schimbul de idei și bune practici, dezvoltarea de programe educaționale inovative și sprijinirea cercetării aplicate. Este evidențiat impactul pozitiv asupra politicilor publice și asupra reglementărilor internaționale, menționând exemple precum UNESCO, care promovează dialogul între știință și societate în plan internațional.

Punctul focal este concentrat exemplificativ pe drept și reconstrucția sa, pornind de la educația juridică modernă. Accentul trebuie pus pe dezvoltarea gândirii critice, a incluziunii globale și a sensibilității culturale, promovând astfel o viziune profundă asupra diversității și a complexităților juridice internaționale. Pare că a sosit timpul să ne orientăm spre crearea unui curriculum flexibil, care să încurajeze metode noi de predare și să faciliteze învățarea experiențială, contribuind la formarea unor abilități practice, precum comunicarea și negocierea.

Totodată, educația juridică este bine să sprijine colaborarea internațională, prin proiecte comune și acces la resurse educaționale, finanțare și burse. Încorporarea tehnologiilor educaționale și a publicațiilor multilingve poate asigura accesul global la cunoștințe și resurse juridice. Avem în vedere de fapt, o reconstrucție bazată pe o transformare necesară pentru a pregăti profesioniștii noștri capabili, respectând deschiderea aspectelor culturale, etice și transdisciplinare ale societății contemporane.

Bibliografie

1. *Carta transdisciplinarității*, adoptată la primul Congres mondial privind transdisciplinaritatea, care a avut loc la Convento da Arrábida, Portugalia, între 2 și 6 noiembrie 1994.

2. Cristina Elena Popa Tache (2023). *Le dynamisme du droit international public contemporain et la transdisciplinarité*. Préface de Florent Pasquier, Ed. L'Harmattan Paris, la collection « Le droit aujourd'hui », 2023, pp. 34-44.

3. Julie Allard, Antoine Garapon (2005). *Les Juges dans la mondialisation: La nouvelle révolution du droit*. Editions du Seuil și La République des idées, pp. 1-19.

4. Max-Neef, Manfred (2005). *Foundations of transdisciplinarity*. Ecological Economics, 53(1), pp. 5-16.

5. McGregor, S. L. T. (2011). *Demystifying Transdisciplinary Ontology: Multiple Levels of Reality and the Hidden Third*. Integral Leadership Review 2011. Accessible at <http://integralleadershipreview.com/1746-demystifying>, 28.04.2024.

6. McGregor, S. L. T. and Gabrielle Donnelly (2014). *Transleadership for Transdisciplinary Initiatives*. World Futures 70, pp. 164-185.

7. McGregor, Sue L. T. (2015). *Transdisciplinarity and Conceptual Change*. World Futures, 71(3-4), pp. 213-227.

8. McGregor, Sue L.T, (2015). „Transdisciplinarity Knowledge Creation”, in P.T. Gibbs (ed.) *Transdisciplinary Professional Learning and Practice*, pp. 9-24, Ed. Springer New York.

9. Nicolescu, Basarab (2002). *Manifesto of Transdisciplinarity*. SUNY Press.

10. Paolo Orefice (2017). *The Project 2017/2021 (Synthesis). The historical challenge of the planetary civilization. Towards the Earth's Humanism, in search of the co-science and cogrowth beyond violence*. University of Florence – October 31 2017, pp. 2-3, material disponibil aici: https://www.unifi.it/upload/sub/relazioni_internazionali/unesco_chair_project_human_development.pdf, accesat în data de 30.04.2024.

11. UNESCO Chairs at the University of Florence, material actualizat în data de 29.04.2029, disponibil aici: <https://www.unifi.it/index.php?module=CMpro&func=view-page&pageid=11257&newlang=eng#pace>, accesat în data de 30.04.2024.

Note

1 Carta pentru transdisciplinaritate, adoptată la primul Congres mondial privind transdisciplinaritatea, care a avut loc la Convento da Arrábida, Portugalia, între 2 și 6 noiembrie 1994, a deschis calea pentru numeroase studii care au avut o contribuție considerabilă la dezvoltarea cercetării științifice la nivel mondial.

2 Ibidem. A se vedea preambulul la Cartă. See more in McGregor, Sue L. T. (2015). „Transdisciplinarity and Conceptual Change”. World Futures, 71(3-4), pp. 213-227 ; McGregor, S. L. T. (2011). „Demystifying Transdisciplinary Ontology: Multiple Levels of Reality and the Hidden Third”. Integral Leadership Review 2011. Disponibil la : <http://integralleadershipreview.com/1746-demystifying>, 28.04

2024 ; and McGregor, S. L. T. and Gabrielle Donnelly (2014). „Transleadership for Transdisciplinary Initiatives”. *World Futures* 70, pp.164–185. McGregor, Sue L.T, (2015). „Transdisciplinarity Knowledge Creation”, in P.T. Gibbs (ed.) *Transdisciplinary Professional Learning and Practice*, pp. 9-24, Ed. Springer New York.

3 Max-Neef, Manfred (2005). „Foundations of transdisciplinarity”. *Ecological Economics*, 53(1), pp. 5-16 și, pentru o imagine de ansamblu Nicolescu, Basarab (2002). „Manifesto of Transdisciplinarity”. SUNY Pres.

4 Vezi UNESCO Chairs at the University of Florence, material actualizat în data de 29.04.2029, disponibil aici: <https://www.unifi.it/index.php?module=CMpro&func=viewpage&pageid=11257&newlang=eng#pace>, accesat în data de 30.04.2024. Catedra funcționează pe baza cercetării prin acțiune participativă privind interacțiunea fundamentală dintre dezvoltarea intangibilă a bazei de cunoștințe a oamenilor, grupurilor și culturilor și dezvoltarea tangibilă a teritoriilor antropice. Prin urmare, se acordă prioritate consolidării educaționale a cunoașterii în coexistența planetară dincolo de logica contrariilor care generează violență.

5 Paolo Orefice (2017). „The Project 2017/2021 (Synthesis). The historical challenge of the planetary civilization. Towards the Earth's Humanism, in search of the co-science and cogrowth beyond violence”. University of Florence – October 31 2017, pp. 2-3, material disponibil aici: https://www.unifi.it/upload/sub/relazioni_internazionali/unesco_chair_project_human_development.pdf, accesat în data de 30.04.2024.

6 Cristina Elena Popa Tache (2023). „Le dynamisme du droit international public contemporain et la transdisciplinarité”. *Préface de Florent Pasquier*, Ed. L'Harmattan Paris, la collection « Le droit aujourd'hui », 2023, pp. 34-44.

7 J. Allard, A. Garapon (2005). „Les Juges dans la mondialisation: La nouvelle révolution du droit”. Editions du Seuil și La République des idées, pp. 1-19.

8 Articolul 8: „Demnitatea ființei umane este atât de ordin planetar cât și cosmic. Apariția ființei umane pe pământ este una din etapele istoriei Universului. Recunoașterea Terreii ca patrie a tuturor ființelor umane este unul din imperativele transdisciplinarității. Fiecare ființă umană are dreptul la o naționalitate, dar locuind pe Pământ este și o ființă transnațională. Recunoașterea de către dreptul internațional a acestei duble apartenențe - la o națiune și la Terra - este una dintre finalitățile cercetării transdisciplinare.”

9 Cazul bine-cunoscut Lotus a fost audiat de Curtea Permanentă de Justiție Internațională și a vizat coliziunea din 2 august 1926 dintre S.S. Lotus, o navă franceză, și S.S. Bozcourt, o navă turcească, într-o regiune situată la nord de Mytilene (Grecia). Curtea Permanentă de Justiție Internațională, denumită adesea Curtea Mondială, a existat între 1922 și 1946. A fost o instanță internațională atașată Ligii Națiunilor.

10 Vezi detalii în pagina oficială a Universității din Basel, The Department of Environmental Sciences disponibilă aici: <https://duw.unibas.ch/en/departement/>, accesată în data de 1 mai 2024.

11 Parteneriatele permit schimbul de cunoștințe și resurse, promovând soluții adecvate și eficiente la nivel global.

12 Aceste domenii sunt primordiale pentru abordarea conflictelor și crizelor globale contemporane și pentru garantarea păcii și stabilității internaționale. Prioritizarea acestora reflectă doar câteva motive pentru reconstrucția dreptului internațional. Diagrama se bazează pe percepția mea bazată pe mai multe studii.